

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด¹

กานต์ธีรา กล่อมแสง²

จากการค้นคว้าเกี่ยวกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด มาตรการทางกฎหมายและรูปแบบวิธีการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในชั้นก่อนฟ้องคดีและชั้นการพิจารณาคดี รวมถึงการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากล ซึ่งทำให้ผู้ค้นคว้าได้รับความรู้ความเข้าใจว่า มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องและชั้นการพิจารณาคดีมีการดำเนินการผ่านรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน โดยมีเป้าหมาย คือ การฟื้นคืนเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิด ซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนได้รับการคุ้มครองและพัฒนาทางด้านจิตสังคมอย่างต่อเนื่องแทนการดำเนินคดีอาญาเพื่อนำไปสู่การสำนึกในการกระทำและผู้เสียหายได้รับการเยียวยาชดเชยความเสียหายตามสิทธิและความเหมาะสม ต่างฝ่ายต่างสามารถกลับไปดำเนินชีวิตในชุมชนและสังคมได้อย่างปกติสุข โดยผู้กระทำความผิดไม่หวนไป กระทำผิดซ้ำ รวมถึงสังคมและชุมชนมีความสงบและปลอดภัย ส่วนแนวทางการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิด รวมถึงการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามหลักมาตรฐานสากลนั้นพบว่า กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเป็นกระบวนการทำงานในลักษณะเป็นรายกรณี ซึ่งต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับแผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดในแต่ละราย ตามแนวทางการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในทิศทาง

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.กัลยา ตันศิริ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ประเสริฐ ตันศิริ และ รองศาสตราจารย์สุรินทร์ นันทนารักษ์

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ สาขาบางนา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ที่เน้นรูปแบบการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกกระบวนการยุติธรรม โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นหลัก

จากการค้นคว้าทำให้ทราบว่า มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดในชั้นก่อนฟ้องคดีและชั้นการพิจารณาคดีตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ยังไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมด้วยกันหลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นปัญหาที่หนึ่ง ปัญหาเกี่ยวกับการเริ่มต้นกระบวนการในชั้นก่อนฟ้องคดี ตามมาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 บัญญัติไว้ว่า “...หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้น อาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ...” หมายความว่า หลักเกณฑ์ในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูก่อนฟ้องคดีโดยมีเงื่อนไขให้ผู้อำนวยการสถานพินิจแต่เพียงผู้เดียวในการพิจารณาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน เมื่อผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาแล้วเห็นสมควรว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้องคดี ก็ให้ดำเนินการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเพื่อให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา

ปัญหาการให้อำนาจแก่ผู้อำนวยการสถานพินิจแต่เพียงผู้เดียวในการพิจารณาจัดทำแผนการบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน ตามหลักเกณฑ์มาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า มีเพียงผู้อำนวยการสถานพินิจคนเดียวเท่านั้นที่สามารถใช้ดุลยพินิจพิจารณา โดยในกระบวนการพิจารณานี้ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจะมีแบบประเมินความเสี่ยงและความจำเป็น เพื่อใช้ในการประเมินว่าเด็กและเยาวชนรายใดสมควรจะได้ใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ซึ่งแบบประเมินความเสี่ยงจะมีผลการประเมินอยู่ 3 ระดับ ได้แก่ ต่ำ กลาง สูง โดยเด็กหรือเยาวชนรายที่ได้ผลการประเมินในระดับต่ำเท่านั้น ที่จะสามารถใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาได้ เงื่อนไขดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขที่ขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายและขัดต่อวัตถุประสงค์ในการมุ่งคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนในการหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น การให้อำนาจผู้อำนวยการสถานพินิจในการพิจารณาแต่เพียงผู้เดียว อาจทำให้ขาดการตรวจสอบและการถ่วงดุลในการใช้อำนาจได้และส่งผลให้เด็กหรือเยาวชนผู้ที่ถูกรับไป ประกอบอาชญากรรมที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากไม่มีโอกาสกลับคืนสู่สังคมอย่างปกติสุขได้

ประเด็นปัญหาที่สอง การจำกัดอัตราโทษอย่างสูงที่จะเข้าสู่มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง ตามมาตรา 86 ที่กำหนดเงื่อนไขในการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูไว้ว่าต้องเป็นคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี เท่านั้น จึงจะเข้าเงื่อนไขในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

ปัญหาการจำกัดอัตราโทษอย่างสูงที่จะเข้าสู่มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง ตามมาตรา 86 โดยได้กำหนดเงื่อนไขในการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูไว้ว่า “ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับหรือไม่ก็ตาม...” นั้น หมายความว่า เด็กหรือเยาวชนที่จะได้รับการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูจะต้องเป็นคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี เท่านั้น แต่หากเป็นคดีที่เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดในข้อหาหรือฐานความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกเกิน 5 ปี แต่พฤติการณ์แห่งคดีไม่ร้ายแรง เช่น ในคดียาเสพติด กรณีที่เด็กหรือเยาวชนมียาเสพติดไว้จำหน่าย แลกเปลี่ยนหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย ตามมาตรา 66 อันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 แล้วโดยพฤติกรรมปกติของเด็กหรือเยาวชนอยู่ในวัยที่มีความซุกซน อยากรู้อยากลอง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือสภาพแวดล้อมรอบตัวมีความไม่เหมาะสม นำพา ชักชวนให้ไปในทางที่ผิด แม้การที่จะนำตัวเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดมาเข้าสู่กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น จะต้องพิจารณาตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ก็ตาม แต่หากไม่พิจารณาถึงพฤติการณ์แห่งคดีหรือเจตนาของเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญแล้ว เด็กหรือเยาวชนที่มีไม่ได้มีเจตนาที่จะกระทำในความผิดดังกล่าวหรือกระทำผิดซ้ำจนคิดเป็นนิสัยแล้ว ดังนั้น แม้ว่าความผิดที่เด็กหรือเยาวชนกระทำมีอัตราโทษเกิน 5 ปี ก็ควรให้โอกาสเด็กหรือเยาวชนกลับตัวเป็นพลเมืองที่ดียิ่งกว่าการลงโทษ เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ที่มุ่งจะแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชน

ประเด็นปัญหาที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความยินยอมของผู้เสียหายในชั้นก่อนฟ้องคดีและในระหว่างพิจารณาคดี ตามมาตรา 86 และมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยมีเงื่อนไขเรื่อง “ความยินยอมของผู้เสียหาย” ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูดังกล่าว เพราะถ้าหากในคดีที่มีผู้เสียหายและผู้เสียหายไม่ยินยอม ก็ไม่สามารถจะจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้ โดยแยกอธิบายได้ดังนี้

1. กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในชั้นก่อนฟ้องคดี ตามมาตรา 86

ขั้นตอนก่อนฟ้องคดีนั้น มีเงื่อนไขในเรื่อง “ความยินยอมของผู้เสียหาย” เป็นเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด และมีความสำคัญในการพิจารณาว่าเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดจะสามารถเข้าสู่มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาได้หรือไม่ หากปราศจากความยินยอมของผู้เสียหาย เด็กหรือเยาวชนรายนั้นไม่อาจใช้มาตรการดังกล่าวได้ และในกรณีที่คดีที่มีผู้เสียหายจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายเท่านั้น จึงจะจัดทำ

แผนบำบัดฟื้นฟูได้ หากปรากฏว่าเป็นกรณีเป็นความผิดที่มีผู้เสียหาย แต่ไม่สามารถติดตามตัวผู้เสียหาย มาเพื่อให้ความยินยอมได้ ผู้อำนวยการสถานพินิจอาจพิจารณาว่า กรณีนี้เป็นกรณีที่ไม่วินิจฉัยในการจัดทำ แผนบำบัดฟื้นฟู ในการนี้จึงมีผลทำให้เด็กหรือเยาวชนไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเป็นกระบวนการแรกของการนำมามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้ได้ เห็นได้ว่า เงื่อนไขในเรื่อง ความยินยอมของผู้เสียหายเป็นเงื่อนไขที่สำคัญ

2. กระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในชั้นพิจารณาคดี ตามมาตรา 90

ขั้นตอนกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในชั้นพิจารณาคดี ตามมาตรา 90 มีเงื่อนไขที่กำหนด เรื่อง “ความยินยอมของผู้เสียหาย” ไว้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญ ดังนี้ “ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษ จำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกมาก่อน เว้นแต่ เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ก่อนมีคำพิพากษา หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำและผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน” ดังนั้น หากคดีเข้าสู่กระบวนการในชั้นศาลแล้ว ซึ่งเป็นคดีที่มีผู้เสียหายและไม่สามารถติดตามผู้เสียหาย มาสอบถามความประสงค์ว่า จะให้ความยินยอมหรือไม่ กรณีนี้จึงไม่สามารถนำมามาตรการพิเศษแทนการ ดำเนินคดีอาญามาใช้ได้ เนื่องจากไม่ครบเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนด จึงมีผลทำให้เด็กหรือเยาวชน ไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเป็นกระบวนการแรกของการนำมามาตรการพิเศษ แทนการดำเนินคดีอาญามาใช้ได้ อันเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมาย

จากการศึกษาค้นคว้ามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดตาม พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 พบว่ามีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับการเริ่มต้นกระบวนการในชั้นก่อนฟ้องคดี ตามมาตรา 86

ควรจะปรับปรุงแก้ไขมาตรา 86 ในเรื่องการใช้ดุลพินิจของผู้อำนวยการสถานพินิจในการพิจารณา ว่า เด็กหรือเยาวชนรายใดสมควรนำมามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้ และเด็กหรือเยาวชนรายใด ไม่สมควรนำมามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้ โดยควรยกเลิกรูปแบบประเมินความเสี่ยงที่นำมาใช้ ในการคัดกรองเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นเพียงแบบประเมินที่ใช้เพียงแก่การพูดคุยสอบถามเท่านั้น ทำให้มีผล การประเมินที่ไม่มีความสม่ำเสมอ เพราะผลการประเมินขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของเด็กหรือเยาวชน ในขณะที่ทำการประเมินเท่านั้น โดยการกระทำได้กล่าวเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาค เป็นการเลือกปฏิบัติ โดยไม่เป็นธรรมโดยไม่คำนึงประโยชน์ของเด็กและเยาวชน และในการพิจารณาจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ควรต้องพิจารณาข้อเท็จจริงในทางคดีที่มาจากการสอบสวนคดีอาญาประกอบด้วย

2. ปัญหาการจำกัดอัตราโทษอย่างสูงที่จะเข้าสู่มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้อง ตามมาตรา 86

ควรจะมีการกำหนดอัตราโทษหรือฐานความผิดไว้ในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาให้ชัดเจนว่า คดีใดบ้างควรนำเข้าสู่มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา โดยเฉพาะในคดียาเสพติดหรือคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย ควรกำหนดอัตราโทษหรือฐานความผิดไว้ในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาให้ชัดเจน เพราะการที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดในคดียาเสพติด ถือได้ว่าเด็กและเยาวชนเป็นผู้ป่วย และเด็กและเยาวชน ผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนสมควรได้รับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

3. ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความยินยอมของผู้เสียหายในชั้นก่อนฟ้องคดี ตามมาตรา 86 และการให้ความยินยอมของผู้เสียหายในระหว่างพิจารณาคดี ตามมาตรา 90

ควรจะแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 86 และมาตรา 90 โดยเห็นควรเพิ่มเติมบทนิยามความหมาย คำว่า “ผู้เสียหาย” ว่า ผู้เสียหาย หมายความว่า บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายได้ เช่น ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาล ผู้จัดการแทนหรือผู้แทนอื่น ๆ ของนิติบุคคล หรือบุคคลที่ผู้เสียหายอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งอาจเป็นนายจ้าง เป็นต้น เป็นผู้ที่มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายดังกล่าว และสามารถให้ความยินยอมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู แทนผู้เสียหายได้ และแก้ไขบทบัญญัติเกี่ยวกับความยินยอมของผู้เสียหายในมาตรา 86 และมาตรา 90 โดยเห็นสมควรแก้ไขเป็น “ในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ผู้เสียหายต้องยินยอม หากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย เว้นแต่คดีอาญาที่เป็นความผิดต่อแผ่นดินหรือในคดีอาญาที่ไม่มีผู้เสียหาย บุคคลอื่นผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายอาจให้ความยินยอมแทนได้”

เอกสารอ้างอิง

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย,

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาให้โอกาสเด็กกลับตนเป็นคนดีได้

ไม่ต้องฟ้อง, วารสาร : สารพินิจ ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 ประจำปีงบประมาณ 2563.